

ĆIRILSKI NATPIS IZ DOBA KULINA BANA

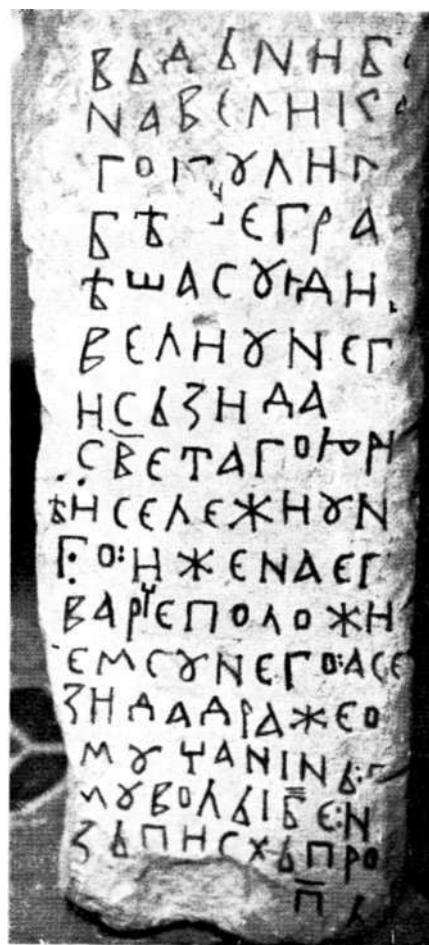
U junu 1964. godine Grgo Prkić, radnik Željezare u Zenici, kopajući zemlju za gradnju česme u blizini svoje kuće u selu Podbrežju (3 km zapadno od Zenice), pronašao je na dubini od oko jedan metar oveći kamen sa natpisom. Ovaj srećni slučaj otkrio nam je veoma važan istorijski dokument koji se sada brižljivo čuva u Muzejskoj zbirci grada Zenice. Ovim člankom želimo da o nalazu obavijestimo čitavu našu kulturnu javnost, prvenstveno naučne radnike, i da damo naš prvi sud o njemu u stručnoj publikaciji.¹ Uvjereni smo da će natpis o kome je riječ pobuditi veliki interes raznih stručnjaka, što on po svojim osobinama zaista zaslužuje, te da, s obzirom na djelimičnu oštećenost teksta, postoji i mogućnost daljih njegovih nadopuna a vjerovatno i različitih interpretacija.

Pronađeni natpis nalazi se na kamenu u obliku stupa koji je visok 87 cm, širok 31 cm, a debeo 28 cm. Sa dvije strane stup je otesan kao ravna ploha dok su druge dvije nešto nepravilne. Zbog toga što je gornja baza ove prizme ravna, sada nešto okrnjena, pretpostavljamo da je na njoj prvobitno bila naslonjena vodoravna kamena greda — arhitrav. Zbog toga, kao i zbog drugih osobina ovoga kamena i njegovog natpisa, smatramo da se radi o gornjoj polovini lijevog dovratka crkve, kako smo to predstavili na sl. br. 4.

Čeona ravna površina stupa u cjelosti je ispunjena natpisom a susjedna desna bočna površina sadrži drugi natpis samo u svom gornjem dijelu.

¹ U dnevnom sarajevskom listu »Oslobođenje« od 2. jula 1965. godine mi smo objavili članak pod naslovom »Novo svjetlo na vrijeme Kulina Bana« u kome smo informativnije govorili o nalazu i dali prvu našu verziju čitanja. Tu smo napomenuli da je Svetozar Dušanić iz Beograda u jednom pismu Muzejskoj zbirci u Zenici dao svoje čitanje jednog djela teksta sa prednje strane kamena, zasnovanog na studiji fotografije. U istom broju Oslobođenja Marko Vego u kraćem članku dao je svoju verziju čitanja jednog djela natpisa.

Prvi, glavni natpis je urezan u 17 redova. Majstor je najprije urezao tanke vodoravne paralelne linije koje su mu poslužile kao orijentacija za gornje ivice slova, iako se nije u potpunosti njih pridržavao. Kod većeg dijela slova vide se dublji tačkasti urezi, vjerovatno postavljeni na krajevima

Sl. 1 Mjesto nalaza ploče s natpisom

linija crteža slova. Majstor je slova urezivao na dosta oštar ugao. Slova nisu baš sasvim jednake veličine. Njihova visina se kreće od 15–35 mm. Primjećuje se da su slova u donjoj trećini stupa nešto manja i zbijenija, što je po našem mišljenju došlo otuda što majstor nije prethodno dobro isplanirao prostor. Osim toga, pažljivijim posmatranjem može se uočiti nekoliko slova relativno manjih dimenzija i plićećeg ureza između redova glavnog teksta, razbacanih bez danas logične veze. Pored slova ugrebeni su i drugi znakovi kao grančica, grupe tačkica, nepravilan višekut i sl. Iako na prvi pogled može da izgleda kao da je na ovoj površini stupa bi oneki stariji natpis, nama se ipak čini da se radi samo o kasnijim slučajnim i neodgovornim urezima, osim u jednom slučaju o čemu će docnije biti riječi.² Ovi zgrafiti su ograničeni uglavnom na donju polovinu stupa. Ta okolnost također govori o logičnosti naše pretpostavke da se radi o gornjem dijelu dovratnika bivše crkve, jer su posjetioci mogli na toj visini najlakše da ostavljaju svoje zabilješke.

Po našem mišljenju natpis na glavnoj strani stupa glasi ovako:

ВЪ ДЪНН Б(А)НА ВЕЛНН(А)ГО КУЛНН(А) БЪШЕ ГРА(А)ЂЕША
 СЪДН(Ъ) ВЕЛН ъ НЕГ(А) И СЪЗНАА (ЛРКЪ) СВѢТАГО Ю-
 РИѢ: Н СЕ ЛЕЖН ъ Н(Е)ГО: Н ЖЕНА ЕГ(О)ВА РУЕ ПОЛОЖН-
 (Т)Е МЕ ъ НЕГО: АСЕ ЗНАА ДРАЖЕ О(Х)МУЧАНИНЪ:
 (ТО)МУ ВОЛЫ БѢ: Н(А)НЪ (А)ЗЪ ПНХЪ ПРО(ДА)НЪ
 (ПО)ПЪ (:)

Prema tome transkripcija natpisa glasi:

V D'NI B(A)NA VELIK(A)GO KULIN(A) BJEŠE
 GRA(D)JEŠA SUDI(JA) VELI U NEG(A) I S'-
 ZIDA (CRKVU) SVETAGO JURIIA (:) I SE
 LEZI U N(E)GO: I ŽENA EG(O)VA RCE (reče)
 POLOŽI(T)E ME U NEGO: ASE ZIDA DRAŽE
 O(H) MUČANIN': (TO) MU VOL'I B(OŽ)E;
 N(AN') (A)Z'PISH' PRO (DAN') (PO) P' (:)

Kako se vidi natpis se sigurno odnosi na doba Kulina Bana (1180–1204). U tekstu se Kulin naziva veliki ban, što nije jedini slučaj.³ Ovakva invokacija teksta, kroz koju se vrši datiranje spomenika spominjanjem velikih savremenika, sasvim je uobičajena u našem srednjem vijeku.

Natpis dalje govori o Gradješi (Gradiša) koji je veliki sudija Kulina Bana. Ovo je prvi slučaj da se iz ovog ranog doba bosanske države spominje

² Na našoj fotografiji koju prilažemo slova natpisa su veoma kontrastna. To je rezultat bojenja slova crnom temperom, što je učinjeno prije našeg upoznavanja spomenika. Pri tom bojenju izvjesni elementi su prenaplašeni dok su neki zapostavljeni. Ta okolnost nalaže potrebu prilaganja vjernijeg crteža na kome su majstorovi rezovi izvučeni dublje, docniji zgrafiti tanje a naši dodatci su istačkani.

³ Marko Vego u pomenutom članku u »Oslobođenju« tvrdi da je na našoj ploči Ban Kulin prvi put spomenut kao veliki ban. Međutim, već je ranije utvrđeno da je ovu titulu Kulin zaista nosio. (S. Ćirković, Istorija srednjovjekovne bosanske države, Beograd, 1964. godine, str. 46).

Sl. 2 Prvi dio natpisa

veliki sudija. To nam, bez sumnje, pruža neočekivano značajan podatak koji u sasvim novom svjetlu prikazuje ne samo organizaciju dvora i njegove uprave nego i organizaciju i stepen razvitka čitave bosanske države u tom dobu. Tako vidimo da se umjesto »suda dobrih ljudi« javlja već u XII vijeku institucija Velikog suda koja je, bez sumnje, atribut već razvijene feudalne države.⁴

Ličnost velikoga sudije Gradiše do sada u literaturi i izvorima, koliko je nama poznato, nije evidentirana. Međutim, samo ime se može naći. Jedan dokument iz 1247. godine spominje Gradišu Hodimirića.⁵ Slično je ime i Gradislav koje je takođe uobičajeno u srednjem vijeku. Vojvoda Gradislav je, naprimjer, naveden kao svjedok u

⁴ U XII v. se u dubrovačkim dokumentima još prije vječnika Maloga vjeća i Vjeća umoljenih, kao i drugih svjedoka, spominju imena sudija. (Miklošić, Mon. serb. 35, 39, 43, itd.).

⁵ Miklošić, Mon. ser., 32.

jednoj povelji kralja Uroša iz 1325. g.⁶ Isto tako se za vrijeme Dečanskog i Dušana i bosanskog vlastelina Radića spominju imena Gradoje⁷ i Grade.⁸

Natpis dalje jasno govori da je Gradiša sazidao (podigao) crkvu⁹ sv. Jurja (Djurdja). Poznato je da je sv. Djurdje najpopularniji svetac srednjovjekovne Bosne, pa je tim razumljivije što je i ovaj hram njemu posvećen.

Povodeći se za uobičajenim načinom skraćivanja pridjeva SVETI, majstor našeg natpisa stavlja spontano iznad ove riječi znak skraćivanja, iako riječ piše sa svim slovima.

Iz daljeg teksta natpisa vidimo da je u ovoj crkvi sahranjen njen ktitor Gradiša koji je svakako umro poslije njene gradnje.

Dalji tekst je na prvi pogled malo neobična lapidarna oporuka Gradišine žene da se po svojoj smrti ima sahraniti u istoj crkvi, pored muža. Ovdje po drugi put srećemo slučaj da se u približno isto vrijeme ostavljaju oporuke žena na memorijalnim natpisima. Slično je dala urezati i Bjeloka na ploči Kaznaca Nespine: »... i ostavi sebie mjesto poleg svoega gospodina«. Dakle, očigledno se ovdje radi o crkvi koja je istovremeno mauzolej porodice velikog sudije Gradiše. Sigurno je također da je crkva podignuta, a i natpis urezan, za života Gradišine žene.¹⁰

⁶ Miklošić, Mon. ser., 104.

⁷ Daničić, Rječnik... I, 231.

⁸ Daničić, Rječnik... III, 579.

⁹ Danas, istina, na natpisu nema riječi CRKVA, ali ima prazan prostor na kome je ona, pogotovu u skraćenicima, mogla da stoji. Sada je taj dio površine sastrugan. Teško je reći kako je moglo doći do toga, ali nije isključena i pretpostavka da je to naknadno, sa određenom tendencijom, koja je mogla biti vezana za problem srednjovjekovne bosanske crkve, učinjeno.

¹⁰ U navednom članku u »Oslobođenju« mi smo u ovom dijelu natpisa (a tako isto i Marko Vego) bili skloni da čitamo ime Gradišine žene VARE (Varvara-Tvara). Znak slova Č između R i E u riječi REČE, koji je manjih dimenzija i podignut u međuprostor redova, mi smo tada tretirali kao naknadno urezano slovo. Međutim Svetislav Mandić u »Oslobođenju« od 29. jula 1965. godine, povodom našeg ranijeg članka, iznio je prijedlog da se konkretni dio natpisa čita ne kao lično ime nego kao lična zamjenica sa sufiksom RE (EGOVARE — u smislu NJEGOVA). Istovremeno smo, zaista, i mi ustanovili da je u srednjovjekovnim dokumentima čest slučaj upotrebe riječi kao: KOGARE, NIKORE, NIKIRE, NIŠTORE, NIČESARE i slično, dakle uglavnom priloga sa sufiksom RE, ali ipak nismo se mogli odlučiti za takvo čitanje. U međuvremenu, konsultujući se sa prof. dr. Svetozarem Radojičićem, zaključili smo da pomenuto slovo Č treba ukomponovati u tekst i taj dio čitati onako kako smo naprijed naveli, tim prije što smo naknadnim revizionim čitanjem originala ustanovili da je slovo između M i U u 12. redu moglo da bude E, a ne S kako je to ranije izgledalo zbog djelimičnog oštećenja ovoga znaka. Mi se prof. Radojičiću i ovom prilikom najljubavnije zahvaljujemo na ukazanoj pomoći oko konačnog rješenja ovoga djela teksta.

Slijedeći dio teksta govori da je objekat (crkvu) sazidao Draže Ohmučanin. Ovaj podatak važan je posebno za kulturnu istoriju Bosne, jer preko nje ga doznajemo ime za sada prvog arhitekta, koji je nesumnjivo naš čovjek. Dok je ime DRAŽE uobičajeno (Draže, Dražeslav, Dražetić, Dražan, Draživojević, Dražoje, Dražun itd.),¹¹ prezime Ohmučanin se prvi put spominje. Za sada se ne može sigurno reći kako je nastalo ovo prezime. Najvjerovatnije je da je moglo postati po kraju, naselju ili lokalitetu s kojima je ova ličnost na neki način bila vezana — po svoj prilici porjeklom.¹² S mnogo razloga bi se po našem mišljenju ovo prezime moglo dovesti u vezu sa plemićkim rodnom Ohmučevića, koji su kasnije kao ugledni feudali u Zahumlju i Dubrovačkom primorje često spominjani. I danas se nalaze zadužbine sa grobovima kasnijih

Ohmučevića u Slanom i obližnjem selu Banićima. Studij ovog pitanja može našoj istoriografiji da pruži mnogo novih elemenata za upoznavanje feudalizma u našim krajevima.

Natpis se uobičajeno završava pomenom boga, i to u smislu traženja blagoslova za učinjeno djelo, što se podjednako može odnositi na Gradišino ktitorstvo, kao i na trud i djelo njegovog protomajstora. Ovdje je poluglas upotrebljen iza slova L' (u riječi VOLI) što je neuobičajeno.¹³ Neobično skraćivanje ima i riječ BOŽE (BE) sa dvije crte iznad.¹⁴

Natpis se završava sa pomenom pisara od čijeg imena imamo samo tri prva slova: PRO. Između više mogućnosti opredjelili smo se za ime PRO-

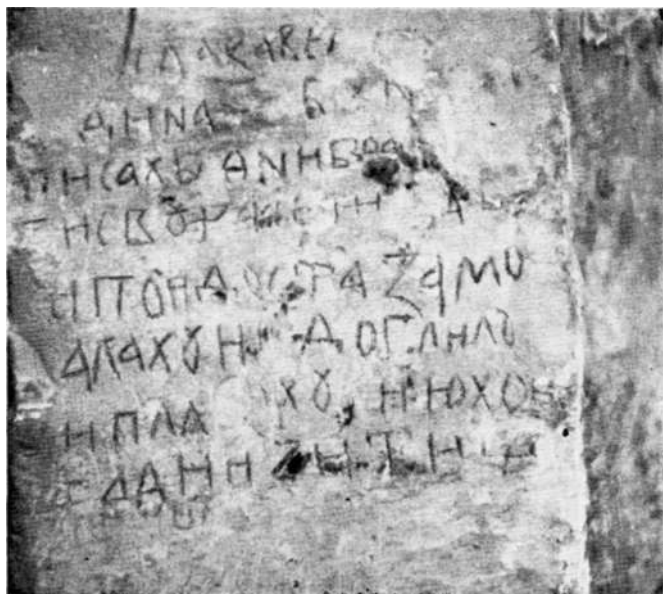
¹¹ Miklošić, Mon. serb. 63; ib. 176; M. Pucić, Spomenici srpski, 135; Miklošić, Mon. serb. 564 i 468. Sve varijacije tog imena vidjeti u Daničićevom rječniku, I, 304.

¹² U okolini Zenice i Podbrežja nismo mogli ustanoviti postojanje lokaliteta sa sličnim korjenom u imenu. Prof. Đoko Mazalić ljubazno nam je skrenuo pažnju na svoju pretpostavku da je ovo prezime moglo nastati od eventualnog naselja OHMUČE ili od staroslavenske riječi OHMUT (ždrijebe). Nama se pak čini da se porijeklo prezimena ove porodice može tražiti i u riječi HUM.

¹³ Slična upotreba poluglasa ispred slova I sreće se u ktitorskom natpisu na crkvi sv. Ivana u Povijima na Braču. Naš natpis i ovaj sa Brača bliski su i zbog upotrebe znakova za slovo I u obliku jedne uspravne crte. (Glas. Zem. muzeja, 1961, Sarajevo, Arheologija, 310).

¹⁴ Neodrživo je Vegino čitanje ovoga djela natpisa kao: »A SE ZIDA DRAŽE OHMUČANIN GROB MU. VOLI BOŽE NAS«. Vego prije svega nije uočio znakove interpunkcije. Dvije tačke u našem natpisu redovno rastavljaju rečenice. Takve tačke nalaze se i iza riječi OHMUČANIN I BOŽE. Drugo, ostatak lijeve kvake slova iza riječi OHMUČANIN ne može biti dio znaka za slovo G već T. Takođe nema realne mogućnosti da se riječi GROB MU ubace na raspoloživi prostor a nelogična bi bila u ovakvoj kombinaciji i riječ ASE. Upravo zbog toga smatramo da je naše navedeno čitanje ispravnije.

DAN, jer se ono relativno najčešće sreće.¹⁵ Ovo ime svojom dužinom upravo odgovara raspoloživom prostoru na oštećenom mjestu na kraju stupa. Ovakva kombinacija postaje opravdanija poslije našeg pronalaženja ostatka slova O u riječi POP i činjenice da pisar nije imao potrebu da pri kraju šteti prostor. Ustanovljeno je takođe da su naše stare natpise na kamenu ponekad pisali popovi.¹⁶ Znak skraćanja iznad riječi POP ne mora značiti da je skraćenje zaista i izvedeno jer to, kako smo vidjeli, nije urađeno u riječi SVETAGO, iako i tamo postoji crta.

Sl. 3 Drugi dio natpisa

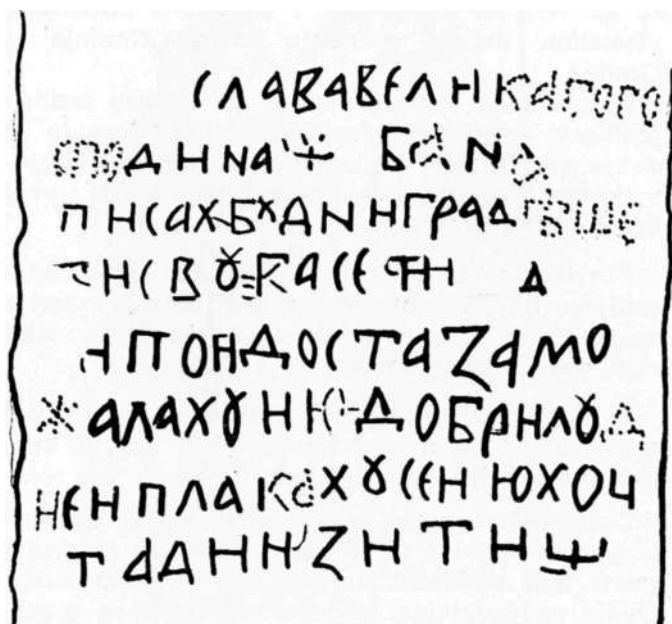
Dok je glavni natpis, o kojemu je bilo riječi naprijed, dosta čitljiv i po smislu razumljiv, dotle je natpis na drugoj strani stupa uveliko drukčiji. On danas zauzima samo prostor pri vrhu stupa u visini od 18 cm, a pažljivim posmatranjem pro-našli smo tragove slova na skoro čitavoj površini ove strane, što znači da je ovaj natpis bio vrlo dug i sadržajan. Danas je djelimično čitljivo samo 8 prvih redova natpisa. Slova su nešto manja od slova prvog natpisa (visoka 10–16 mm) a znatno su pliće urezana—ustvari ona su ugrebena oštrim predmetom. Ostala površina ove strane stupa izgleda da je docnije preklesana, namjerno ili slučajno, te je tom prilikom tekst potpuno uništen.

Natpis je jako nečitljiv, te ne želeći da se upuštamo u 'mnogobrojne, često vrlo zavodljive ali zasada nedovoljno sigurne kombinacije, dajemo crtež sa fotografijom ovoga natpisa onako kako smo ga

¹⁵ Ime Prodan spominje se u Srbiji u 13. i 14. vijeku. (Miklošić, Mon. serb. 12, 13 (iz 1222. do 1228. g.); i 62 (iz 1293 do 1302. g.). Opredjelivši se za ovo ime, imali smo u vidu i činjenicu da su narodna imena izrazito česta u ovom vremenu.

¹⁶ Š. Bešlagić je pronašao popa Pribislava kao pisara natpisa na stečku u selu Kaljini kod Sokoca. Natpis Još nije publikovan.

mi mogli vidjeti. Mi smo dopunili samo ona slova koja nam se danas čine najvjerojatnija.

U ovom momentu može se dati samo fragmentarna transliteracija, dok ostali dijelovi natpisa ostaju kao predmet daljih studija.

Čine nam se najvjerojatnije slijedeće riječi:

SLAVA VELI(KAGO) (GOSPO)DINA . . . B(A)-
N(A) . . . PISAH' U DNI GRAD (JESE?) . . . I
SVOGA . . . SE . . . . I PO . . . DOSTA ZAMO . . .
(Z)ALAHU I JU DOBRI LU(DI)E I PLA(KA)HU
SEI JUHO . . . TADII ZITI . . .

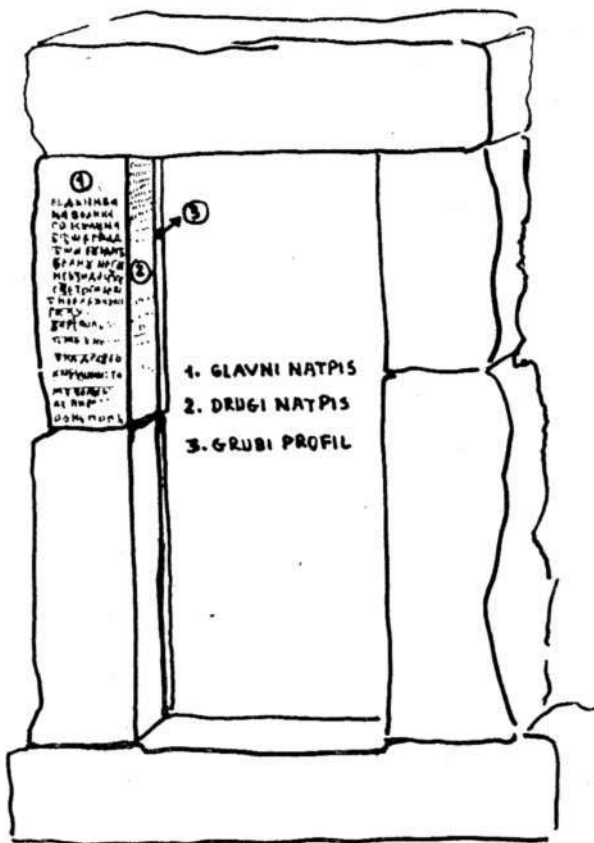
Na 18 cm ispod posljednjeg reda teksta zapaža se nekoliko slova: MRAI. . . Ostalo je sve uništeno preklesavanjem.

Zasada možemo reći da je ovaj tekst također iz vremena Kulina Bana, ali da ga nije pisala ista ruka koja je izvela glavni natpis. Iako oba natpisa imaju dosta zajedničkih osobina, oni se ipak razlikuju u detaljima; ne samo po dubini urezivanja i veličini slova već i u grafiji pojedinih znakova. Tako, na primjer, znak za slovo O u prvom natpisu je uvijek skoro kao pravougaonik i relativno maleno, dok je ono u drugom natpisu elipsasto i relativno veliko. Znatna razlika postoji i kod znakova JU, L, S itd. Osim toga, pisar drugog natpisa ne punktira krajeve slova i, što je vrlo značajno, ne koristi dvotačke za interpunkciju. To su uglavnom razlozi zbog kojih mislimo da se radi o drugom majstoru, ali ne i o dužoj vremenskoj razlici.

U odnosu na smisao natpisa, ukoliko se o tome u ovome času može uopšte govoriti, imamo utisak da se radi o prigodnom tekstu u vezi sa sahranom Gradiše ili njegove žene, ljudi koji su uživali poštovanje svoje sredine koja ih je dostojno ožalila.

Glavni natpis sa stupa iz Podbrežja ima osnovne osobine tekstova na kamenu sa kraja XII vijeka.

On se može komparirati sa natpisom na ploči Kulina Bana iz Muhašinovića. Oba teksta pisana su između linija i imaju dvije tačke kao znak za kraj rečenica. Ovakva interpunkcija naših najstarijih tekstova na kamenu bila je, kako vidimo, tipična za XII i XIII vijek. Uočavanjem ovih dvotački pomoglo nam je da potpunije razriješimo smisao glavnoga teksta. Komparacija našeg natpisa sa natpisom iz Muhašinovića jasno pokazuje da je pop Prodan bio pismeniji od pisara Kulinove ploče. On bolje planira prostor i ima jasnu predstavu o slovima. Prilikom urezivanja slova tu i tamo napravljene su manje greške, ali one su u najčešćim slučajevima ispravljene (slučaj kod riječi KULINA, SUDIJA, PISAH i VOLI). Dobija se utisak da je pop Prodan imao za uzor neku rukopisnu crkvenu knjigu. Interesantno je da majstor uvijek piše slovo U bez O. Znak za slovo Š je uvijek malen i podignut gore. Slovo I piše dva puta sa jednom uspravnom crtom, što je rjeđi slučaj, a sreće se i na pomenutoj ploči sa Brača.

Za bliže datiranje glavnog natpisa moramo imati na umu da je objekat građen, a i natpis pisan, onda kada je Kulin nosio titulu Velikog bana, kao i to da je Gradiša vjerovatno tada već bio

mrtav; dakle, vjerovatno ne u početku perioda vladanja Kulina Bana. Gradnja same crkve-mauzoleja mogla je biti u približno isto vrijeme kada je Kulin gradio crkvu kod Visokog (Muhašinovići?), ili, pak, nešto iza toga. O bližem datiranju crkve u Muhašinovićima mišljenja su podijeljena, ali nam se čini da najviše dolazi u obzir vrijeme od 1189 do 1194 godine.¹⁷ Prema tome, izgleda nam najvjerovatnija pretpostavka o postanku crkve i natpisa u Podbrežju kod Zenice u posljednjem deceniju XII vijeka.

* * *

Ovaj nalaz je još jedno svjedočanstvo da je u Bosni Kulinovog vremena zaista postojalo crkveno graditeljstvo, i pored tvrđenja o averziji »jere-tičkih« Bosanaca prema crkvama.

¹⁷ Vidi: P. Anđelić, Revizija čitanja Kulinove ploče, Glasnik Zemaljskog muzeja Sarajevo, 1961. (Arheologija), 297—298.

Ni malo nije neobično što je Gradišin natpis nađen u blizini Zenice. Zenički i visočki kraj i do sada su obilovali nalazima iz ranog i kasnijeg srednjeg vijeka. Pored već pomenutih Muhašinovića, gdje je evidentirana crkva samog Kulina Bana, na ovom području je pronađena i nadgrobna ploča velikog kaznaca Nespine (Gračanica kod Visokog), tu je i Donja Zgošća sa čuvenom nekropolom stećaka, a u dolini Bosne ovog kraja evidentirane su brojne srednjovjekovne nekropole. Ovdje je nekada očigledno bio centar države Bana Kulina i docnijih bosanskih vladara, a tu negdje je i često navodnjeno Bilino Polje, poznato po saboru iz 1203. godine. U neposrednoj blizini Zenice pronađeni su važni srednjovjekovni natpisi na stećcima u Puhovcu u Pojskoj. Sasvim je onda razumljivo da je i Kulinov veliki sudija Gradiša podigao svoj mauzolej na ovom području.

Selo Podbrežje nalazi se na blagom nagibu terena sjeverozapadno od Zenice. U narodu je još sačuvana tradicija o Varošištu u tom selu gdje su kuće bile tako česte da su »mačke sa (krova na krov skakale«. Oko 600 metara na jug od mjesta na kome je natpis nađen nalazi se brdo Gradac. Nekada je u obližnjem seoskom groblju, kod kapele sv. Duha, bila veća nekropola sa spomenicima u obliku stećaka — ploča.

Seljaci u Podbrežju na svojim njivama često iskopavaju grobove sa kostima a nalazač Gradišnog natpisa Grga Prkić otkopao je uz ovaj kamen i par ljudskih kostiju, jedan kamen sa žljebom i poveću ploču, što je sve ostalo u zemlji. To opravdava našu namjeru da u najbržem roku izvršimo istraživanje mjesta gdje je ovaj stup pronađen.

L'INSCRIPTION CYRILLIQUE DU TEMPS DE KULIN BAN.

L'année passée, on a trouvé, par hasard, au village Podbrezje près de Zenica, une pierre des dimensions 87x31x28 cm ayant sur ses deux cotés une inscription en vieille cyrillique bosniaque. Dans la première partie de cette inscription (la seconde ne pouvant pas encore être reconstruite à cause de son endommagement), on parle de l'église saint George fondée par Gradjesa, juge suprême de Kulin Ban (1180—1204), et bâtie par Draze Ohmucanin. Cette inscription est surtout importante. D'abord, c'est une des plus ancien-

nes inscriptions lapidaires de sa sorte qui nous prouve qu'on batait des temples dans la période de l'affirmation de l'église hérétique médiévale bosniaque, puis, qu'il existait l'institution de tribunal suprême au temps de Kulin Ban, ensuite, que le premier célèbre architecte bosniaque était Draze Ohmucanin, peut-être, le chef de lignée féodale Ohmucevic. La famille Ohmucevic vivait, pour la plupart, au Littoral de Dubrovnik.